

LA MÚSICA I LA PAU

Alba Sanfeliu, investigadora de l'Escola de Cultura de Pau. Programa de Música, Arts i Pau. alba.sanfeliu@uab.es¹

Els rols de la música:

La música és un llenguatge expressiu que permet **expressar i comunicar** el què passa al nostre entorn, a nivell general, sobre el món que ens envolta, l'època i situacions que vivim, sent inseparable de la realitat social, política, econòmica i cultural. A nivell individual també permet comunicar les nostres emocions, sentiments, situacions viscudes... tenint a la vegada un paper rellevant en el nostre procés de socialització.

La música és una forma de comunicació diferent a les paraules, tot i que evidentment hi ha moltes cançons que fan ús d'aquestes, reforçant el missatge que es vol transmetre i subratllant-ne el significat. En canvi, en les obres de caràcter instrumental, és necessari un referent o reforç ja que la música és incapaç d'oferir un significat únic i inequívoc del què es vol transmetre.

L'art és aquell mitjà d'expressió que sorgeix de la voluntat de la persona que vol crear de forma conscient o inconscient (o a vegades sota una obligació forçada) alguna obra per intentar descriure el món que l'envolta o qualsevol cosa que li vingui de gust. L'artista ens fa conèixer la seva creació, convertint la seva individualitat en social i així compartir idees i experiències.

L'art pot ser el vehicle per resistir davant de la crueltat del món, generant valors de solidaritat, de noviolència i de diàleg. És un procés viu de creació i dinamisme, de somni, d'utopia, d'emocions, convertint-se a vegades en l'únic idioma possible. No només descriu el món, sinó que el reinventa, el transforma, convidant a la reflexió i generant preguntes per la vida.

La música és a la vegada un mitjà de **comunicació** i de **sensibilització** del públic davant dels reptes del món. Les obres i cançons es converteixen en **testimoni** dels fets viscuts o imaginats, i com a **font de coneixement** que ens permet construir la realitat social, permetent-nos també la **reflexió** del nostre entorn.

De totes maneres caldrà considerar, tal i com comenta Johan Galtung, un dels fundadors dels estudis de pau, *"l'art ens transporta a una realitat virtual. L'art és alguna cosa que ha tocat la nostra ànima i que l'ha mogut"*. Però també cal tenir en compte que *"això pot no succeir. Ens assentem a un concert, caminem per una galeria d'art, llegim un llibre –però res no toca la nostra ànima, res ens ha mogut. Hi ha alguna cosa errònia en nosaltres? Amb l'artista? Amb l'obra d'art? O, possiblement des d'un angle millor, amb la relació? No és l'art correcte per a mi, aquí i ara? Dir honestament «No m'ha arribat» sembla tant un dret humà com el dret a tenir accés a que et toqui, t'arribi i t'elevi l'esperit"* (Urbain, et ál. 2008: 54-55).

La música és també un mitjà de **comunicació intergeneracional**, que ens permet repensar el món de l'ahir, el d'avui i el de demà, donant-nos l'oportunitat d'aprendre del passat. A la vegada que es configura com un mitjà de **comunicació intercultural**. La música pot unir a les persones, permetre la comunicació, pot trencar barreres... sent un poderós **mitjà de participació**. També és un **mitjà d'educació** ja que fent música en grup podem aprendre valors i qualitats com saber escoltar i dialogar; aprendre a respectar els altres; aprendre a treballar en equip; aprendre actituds solidàries, de companyerisme, de comunicació emocional, d'empatia... tant a nivell musical com humà. La música genera valors de solidaritat, de noviolència, de diàleg, d'unitat, reforçant els sentiments de confiança en un mateix i en els altres, així com també el desenvolupament de la creativitat i de la imaginació... característiques importants alhora d'abordar una resolució exitosa d'un conflicte. A la vegada la música és també un **mitjà d'unió**, on es crea un sentit de pertinença a alguna unitat.

---

¹ Ponència presentada en motiu de la participació a la trobada organitzada per l'ICTM, *International Council on Traditional Music*, Study Group Applied Ethnomusicology. Ljubljana, Eslovènia, 9-13 Juliol 2008.

Què és la pau?

Sobre la **pau**, cal saber que les aproximacions a aquesta han estat múltiples al llarg de la història, sent interpretada de moltes maneres arreu del món per diferents actors i períodes de temps. L'anàlisi del concepte el centraré en Occident, lloc on la pau durant molts anys s'ha entès com absència de guerra i de **violència directa** (que és la violència física, verbal i psicològica). El concepte s'ha interpretat negativament: la pau és la No guerra. Aquesta **concepció negativa** ha provocat que durant alguns anys, la pau, fora del seu contrast amb la guerra, hagi mancat de contingut palpable, convertint-se en un concepte passiu, vague, manipulable, sense dinamisme propi...

A partir dels anys 50 es comencen a qüestionar les limitacions del concepte de la pau negativa, i Johan Galtung, comença a parlar de la **Pau Positiva**, canviant l'objecte central d'estudi: ara ja no es parteix només de la violència directa com a única forma de violència per intentar entendre la pau, sinó que es considera com a objecte d'estudi també la **violència estructural**, que és aquella que forma part de l'estructura social i que impedeix cobrir les necessitats humanes bàsiques.

Una concepció àmplia, rica, inclusiva i multidimensional de la violència, ens permetrà concretar una visió àmplia i rica de la pau. Considerant aquestes altres violències, podrem veure altres tipus de pau. A la vegada que aquesta s'acompanyarà de molts altres conceptes que significaran punts de partida per permetre-la com poden ser la justícia social i el desenvolupament, els drets humans i la democràcia, el desarmament o el respecte al medi ambient, entre d'altres.

Posteriorment J. Galtung considera també la **violència cultural** que és aquella que fa referència als aspectes de la cultura, l'àmbit simbòlic de la nostra existència –religió, ideologia, llengua, art-, que es poden utilitzar per justificar o legitimar la violència directa i estructural. Això serà als anys 90, quan apareix la noció de **cultura de pau** com alternativa a la **violència cultural**. La cultura de pau és aquella cultura que rebutja la violència amb un compromís positiu amb la pràctica de la noviolència activa, en desenvolupar la capacitat de la generositat, en escoltar per comprendre'ns, en preservar el planeta i en reinventar la solidaritat.

De totes maneres, tot i aquesta concepció, des de fa alguns anys s'està intentant un canvi epistemològic en la perspectiva d'investigació sobre la pau. Tal i com reivindica Vicent Martínez, catedràtic de filosofia de la Universitat Jaume I de Castelló, Espanya, *“sembla que els elements conceptuals que serveixen com indicadors per construir la pau segueixen sent «el què no és pau» (...) No es tracta d'aprendre sobre la pau des del què no és pau (la violència, la guerra, la marginació, l'exclusió, etc.) sinó de «fer explícites les nocions de pau implícites en els nostres anàlisis de la societat actual i en moments de la història de les diverses cultures per reconstruir-les com indicadors positius de com és possible la convivència en pau» (...)*” (Enciclopedia de paz y conflictos: 2004: 916-919).

Música i pau:

Una vegada introduïts els conceptes, ara em centraré en les relacions entre **la música i la pau**. Abans però cal comentar, que de la mateixa manera que la música pot tenir relació amb la pau, també la pot tenir amb la violència, i tot i que aquesta qüestió no la desenvoluparé, sí que cal saber que la música també s'ha utilitzat i es segueix utilitzant per fomentar l'odi, o la venjança, amb la voluntat d'humiliar, de reprimir, d'aterroritzar i fins i tot de torturar. Tal i com diu George Kent, professor en el Departament de Ciències Polítiques de la Universitat de Hawaii, *“La música és pacífica o no pacífica no pel caràcter inherent de la música en sí mateixa, sinó per la manera com és utilitzada. El que la música sigui o no pacífica depèn del context, però també depèn de com és escoltada. Si és utilitzada per glorificar el mal, no és pacífica. La música pot contribuir a la pau, però aquesta contribució és limitada mentre estigui en mans d'aquells que estan al poder”* (Urbain, et ál. 2008: 104-107).

En la **música clàssica** trobem nombrosos exemples, a partir del Renaixement fins als nostres dies, de compositors que van decidir o estan decidint respondre musicalment als conflictes i esdeveniments que han succeït al món, o als seus propis països, utilitzant la música com a portaveu de la pau, a més d'implicar-se en alguns casos, en la construcció d'un món millor a títol personal (com en va ser el cas de Pau Casals). Per exemple:

- En el Barroc trobem algunes composicions que fan referència a la **pau Romana**, lligada a la idea de **pactum** i posterior a la firma d'acords de pau que han posat fi als conflictes armats. La pau s'interpreta en sentit negatiu, definint-la com a absència de guerra, sobretot com a guerra entre estats o de violència directa.

J. B. Lully, *Le temple de la paix*.
J. P. Rameau, *Naïs*, òpera per la pau.
G. F. Händel, *Te deum de Utrech i Jubilate. Música pels Reals focs artificials*.

- Trobem també algunes composicions destacables d'altres períodes, però sobretot, serà a partir de la 1^a i 2ª Guerra Mundial que hi ha una necessitat de reaccionar davant la barbàrie, explicant els horrors de les guerres, obeint a la necessitat de frenar-les i d'intentar cercar horitzons d'esperança en que aquestes no existissin. Sota aquestes premisses, trobem moltes composicions que reflexionen sobre els **conflictes armats i la pau**, o els **drets humans**, la **justícia**, la **democràcia i llibertat**, el **desarmament**, la **noviolència**, etc. Totes aquestes composicions es poden ensenyar ja sigui en escoles de música, conservatoris o escoles, duent a terme activitats centrades en l'educació per la pau.

Els conflictes armats i la pau:
War Requiem, de Britten, o *Yo lo vi*, de Luis de Pablo
Justícia:
Schonberg, *Un supervivent de Varsòvia*
Michael Tippett, *Un infant del nostre temps*
Drets Humans:
Cristobal Halffter, *Yes, speak out, Cantata dels drets humans*
Democràcia i la llibertat:
Obres de Luigi Dallapiccola i de Gian Carlo Menotti.
Desarmament:
Krzysztof Penderecki, *Threni per les víctimes d'Hiroshima*
John Adams i Pete Sellars, *Doctor Atomic*
Noviolència:
Philip Glass, *Satyagraha*, sobre Gandhi i la noviolència
Leonard Balada, *Simfonia en negre*, sobre MLK
Cristobal Halffter, *Gaudium et Spes-Beunza*, dedicada a Pepe Beúnza, el primer objector de consciència espanyol

Ja en la música **popular** i concretament en la música **pop-rock** dels últims 50 anys, molts cantants i grups han compost cançons de temàtiques relacionades amb la pau, implicant-se a títol personal en la celebració de macroconcerts solidaris relacionats amb diferents causes socials, sent la música la portaveu i instrument de pau. Actualment també moltes organitzacions musicals fan de la música un poderós mitjà per reunir a la gent en la construcció de la cultura de pau.

Molts **cantants i grups** han destacat per la seva carrera musical, pels continguts de pau en les seves cançons i actes, amb l'objectiu comú de construir la pau, implicant-se en causes solidàries, justes, projectant solucions i desigs cap a un món millor. Alguns els podem considerar pacifistes, d'altres s'han involucrat en moviments musicals per transformar situacions polítiques, d'altres en temes mediambientals, de desarmament, de drets humans, en la lluita contra la pobresa, la situació dels infants arreu del món... Parlem per exemple de: Joan Baez, John Lennon, cantants de l'anomenada Nueva canción latinoamericana, o Nova cançó catalana, Bono-U2, Noa, Youssou N'Dour, Juanes, REM, Maná, etc.

Són figures rellevants que han trobat un canal de comunicació que els permet dir i fer el què volen, sent conscients (o no) de que els seus actes poden tenir repercussió o implicacions, fins i tot crear referències a nivell social, polític, ideològic o cultural. Sovint les seves actuacions són qüestionades. Els seus estils de vida, excessos, excentricitats, contradiccions, oportunisme o afany de protagonisme per no quedar-se al marge de certes iniciatives musicals, també són importants fets a considerar sobre la seva rellevància.

En la música pop-rock s'han vingut celebrant també diferents **macroconcerts** relacionats amb causes socials. La celebració d'aquests suposa ser l'activació d'un gran recurs de sensibilització que intenta despertar l'atenció i consciència social sobre algun tema en concret, així com també la recaptació de

diners per la causa (amb les pertinents crítiques, en alguns casos, de que no se sap a on han anat a parar els diners recaptats; o sobre la lentitud d'entrega dels fons aconseguits). De totes maneres, es posa en evidència la resposta solidària provenint de països llunyans dels focus o causes que han portat a la celebració d'aquests concerts. La música s'estableix com el canal per atraure a la gent d'altres cultures a solidaritzar-se amb les situacions que estan vivint altres persones. Es facilita un espai de trobada entre individus de diferents cultures i formes d'entendre. Aquests concerts s'han celebrat per mostrar la disconformitat i qüestionar tant des de l'àmbit musical com social, els conflictes armats, mostrant el recolzament a les víctimes d'aquests; també per informar sobre crisis humanitàries (alimentàries; de grans moviments de desplaçats interns o refugiats; de la SIDA); o per denunciar certes situacions polítiques així com per exigir la llibertat de víctimes de règims polítics o de condemnats a mort, o el dret dels pobles a escollir el seu destí.

Concerts per la pau i en contra de la guerra:	1969- Festival de Woodstock 1978- One Love Concert, Jamaica. 2005- War Don Don, The peace Festival. Freetown: 2008- La paz sin fronteras.
Concert pel desarmament:	1979- No Nukes.
Concerts per afrontar crisis humanitàries:	
Escenaris post-conflicte:	1971- Concert per Bangladesh. 1979- Concert per kampuchea.
Per la fam:	1985- Live aid concert. 2003- A birr for a compatriot. 2005- Live 8.
Pel VIH/SIDA:	1992- Freddie Mercury Tribute Concert for AIDS Awareness. 2004- 46664 Give one Minute of your life to stop AIDS
Per la situació dels infants arreu del món:	2004- We are the future
Concerts pels drets humans:	1986- Conspiracy of hope 1988- Human Rights Now!
Per denunciar situacions polítiques i exigir la llibertat de víctimes de règims polítics o de condemnats a mort:	1985, Artists United Against Apartheid. 1986, Freedom Festival on Clapham Common. 1988, Nelson Mandela 70 Th Birthday Tribute Concert 1997, Benefit Concert for Mumia Abu-Jamal.
Exigir el dret a recuperar la independència:	1996-1999-Tibetan Freedom Concert.

En aquests concerts s'hi reuneixen molta gent, que hi assisteix ja sigui per gaudir de la música; per veure els grups musicals; per entreteniment; per empatia amb el tema de proposta, etc. Durant el desenvolupament d'aquests concerts, cal tenir en compte les proclames o comentaris que fan els propis cantants, així com la informació que potser apareixerà en algunes pantalles instal·lades al recinte, o en els estants d'informació de les organitzacions que donen suport al tema que ha motivat la realització del concert... I per suposat, les cançons i les paraules que els cantants compartiran amb el públic al llarg d'aquest, que poden tenir la capacitat d'impactar a la gent. Amb les cançons es proclamen intencions socials, transmetent valors, percepcions... a través de l'imaginari o de la realitat. Hi ha algunes cançons que poden tenir un impacte social, polític o ideològic i afectar al curs de la societat humana, transformant o perpetuant les diferents realitats socials. Algunes han marcat un punt d'inflexió creant un abans i un després des del moment que s'han cantat o tocat per primera vegada, convertint-se en la banda sonora de l'època, descrivint el món a temps de passat, present i futur i cridant l'atenció sobre algun tema relacionat amb la pau (com per exemple *Imagine* de John Lennon, o *Biko* de Peter Gabriel, o *They dance alone*, d'Sting...). Les cançons també poden atraure a algunes persones a implicar-se en certes causes, ja que són portadores de missatges emocionals.

A part de la implicació personal dels artistes, o de la celebració d'aquests concerts, actualment al món s'estan duent a terme moltes **iniciatives** musicals en contextos de conflicte armat, de rehabilitació postbèl·lica o de pau imperfecta, que utilitzen la música per dur a terme activitats encaminades cap a la cerca de la pau i resolució de conflictes.

Trobem organitzacions que es centren en el potencial de la música com a instrument de formació i d'educació per la pau, permetent treballar habilitats com afavorir la comunicació, crear sentiment de grup, treballar la cooperació, i a partir de la música, transformar la realitat social, allunyant als joves de

la violència. N'és el cas del *Sistema Nacional d'Orquestres Juvenils e infantils de Veneçuela*, fundat per José Antonio Abreu, o el projecte musical de Carlinhos Brown anomenat *La Timbalada*.

També trobem organitzacions que utilitzen la música per potenciar la comunicació a varis nivells (musical, humà, cultural...) entre les persones, algunes d'elles enfrontades per conflictes que han portat a la pèrdua de comunicació, o fins i tot a la negació d'aquesta. La música intenta trencar barreres construïdes, configurant-se com un element de conciliació entre cultures que semblen irreconciliables, com per exemple la orquestra-taller *West Eastern Divan* creada per Edward Said i Daniel Barenboim.

També hi ha músics actualment que a títol personal s'impliquen o s'han implicat en la construcció de la pau amb la música, responent amb la creativitat musical per transformar les situacions d'extrema violència que estan vivint. Com n'és el cas de Vedran Smailovic, César López, o Emmanuel Jal i Abdel Gadir Salim.

I també existeixen moltes iniciatives on la música és utilitzada amb finalitats terapèutiques en països que viuen en situació de conflicte armat o de rehabilitació postbèl·lica, com va ocórrer a Bòsnia-Herzegovina, o projectes que es duen a terme a la franja de Gaza; o a Sierra Leone; així com també a centres de tractament per les víctimes de la tortura.

Ja per finalitzar vull dir que és evident que la música per sí sola no ens portarà la pau al món, però considerant el panorama actual a nivell mundial, i sabent que els conflictes esdevenen més i més nombrosos i violents en els nostres dies, és important que explorem i apliquem les oportunitats i potencialitats del poder de la música per una transformació de conflictes pacífica i efectiva, recolzant-la i promovent-la, ja que es configura com a referent indispensable per intentar transformar i reinventar el món en el què vivim, i en el que volem viure.

Bibliografia:

Enciclopedia de Paz y Conflictos (2004). Granada: Universidad de Granada, Instituto de la paz y los conflictos. Colección Eirene.

Sanfeliu, Alba. *Música i pau*. Recerca d'investigació, Escola de Cultura de Pau, 2003-2004.

VV.AA. (2008) *Music and conflict transformation. Harmonies and dissonances in geopolitics*. Edited by Olivier Urbain. London, I. B. Tauris & Co Ltd.